

PLZEŇSKÉ DVORKY

Anna Hostičková

Kniha vznikla ve spolupráci s Nadací 700 let města Plzně

Obsah

Úvod	3	19/ Bezručova 25.....	98
Obsah.....	4	20/ Bezručova 29.....	102
Mapa.....	6	21/ Bezručova 31.....	106
1/ Náměstí Republiky – Radniční blok.....	8	22/ Bedřicha Smetany 3	110
2/ Náměstí Republiky 9 – U Černého orla	18	23/ Prešovská 7 – U Zlatého slunce.....	114
3/ Náměstí Republiky 12 – Scriboniovský dům.....	24	24/ Sady Pětatřicátníků 12, Prešovská 18–20 – Bílé nároží.....	118
4/ Náměstí Republiky 13 – Chotěšovský dům, Národopisné muzeum	30	25/ Sedláčkova 15	124
5/ Dřevěná 4 – Gerlachovský dům	36	26/ Soubor domů na rohu Sedláčkovy a Veleslavínovy ulice ..	130
6/ Náměstí Republiky 20.....	42	27/ Veleslavínova 42 – Pedagogická fakulta.....	136
7/ Náměstí Republiky 23 – Muzeum loutek.....	46	28/ Dominikánská 5.....	140
8/ Náměstí Republiky 24.....	50	29/ Dominikánská 12, Malá 11	144
9/ Náměstí Republiky 35 – Biskupství	54	30/ Pražská 43	146
10/ Pražská 5	58	31/ Americká 32, 34, 36, Resslerova 2.....	148
11/ Pražská 13 – Západočeská galerie	62	32/ Jungmannova 1 a 3, Kopeckého sady 17.....	152
12/ Veleslavínova 6 – Pivovarské muzeum.....	66	33/ Smetanovy sady 5 – Stará synagoga.....	156
13/ Křižíkovy sady 3, 5, 7 – Proluka	72	34/ Sady Pětatřicátníků 13 – Park Miroslava Horníčka.....	162
14/ Zbrojnická 6 – Tepelský dům	76	35/ Tylova 33	166
15/ Františkánská 9–11 – Františkánský klášter s kostelem		36/ Klatovská 13, 17	172
Nanebevzetí Panny Marie	82	37/ Plachého 10.....	178
16/ Kopeckého sady 10 – Konzervatoř.....	88	Slovníček pojmů.....	184
17/ Bezručova 9.....	90	Prameny a literatura	191
18/ Bezručova 11.....	94	Jak jsou dvorky přístupné	191

Štruncovy

Plzeň

27

29

26

28

12

1

10

11

9

2

24

25

3

5

13

30

23

8

7

6

4

34

14

21

20

19

22

18

17

16

15

35

33

32

36

31

37

1/ Náměstí Republiky Radniční blok

Dvůr historické radnice

Náměstí Republiky 1

Severní straně plzeňského náměstí vévodí historická budova radnice, druhá dominanta místa po chrámu sv. Bartoloměje, jejíž vykrajované štíty s korouhvičkami a čučky jsou ozdobou plzeňské panorámy. Po právu bývá označována za jednu z nejkrásnějších radničních budov u nás, podle znalce architektury radničních budov Karla Kíbice dokonce za tu nejkrásnější. Její sgrafitované průčelí vypráví střípky

Panoramatický pohled na dvůr radnice

Renesanční atika a barokní věžička

z bohaté více než sedmisetleté historie města. První správcové města, královští rychtáři, vykonávali svou funkci z vlastních domů, potřeba samostatných objektů pro výkon přenesené moci vyvstala až později. Na náměstí bychom našli řadu domů, v kterých po určitou dobu radnice sídlila.

Když se po dlouholetém snažení podařilo Plzeňským vykoupit v roce 1480 královskou rychtu, získali radní tzv. „Velký dům“ od bohatého měšťana Jana Kumpána v severní frontě náměstí. Směnili ho za tehdejší rychtu, která se nalézala v sousedství dnešního Národopisného muzea, a rozdíl doplatili. Dá se říci, že se tak úřad vrátil do známých zdí, neboť již před celým stoletím, kdy byl tento dům v držení královského rychtáře Jindřicha ze Dvora, se tu úřadovalo.

Současně byly také zahájeny stavební úpravy, které měly proměnit měšťanský dům v reprezentativní radnici. Pro její potřeby byl tehdy získán pravděpodobně ještě sousední dům, jak lze usuzovat podle dochovaného uspořádání středověkých sklepů. Pozdně gotická záclonová okna dvorního křídla jsou zachovanými svědky výstavnosti a velkorysosti tehdejší stavby. Za architekta radnice je pokládán, stejně jako u Šternberské kaple u sv. Bartoloměje, dvorní stavitel krále Vladislava Jagellonského Hans Spiess. První zasedání městské rady v čele s purkmistrem Václavem Soukeníkem se tady konalo 22. června 1496.

Netrvalo však dlouho a radnice i se svým archívem historických písemností padla za oběť ohni při sérii tří úmyslně založených požárů v roce 1507, které zničily téměř

Dvorní křídlo radnice na historické fotografii – otevřená okna patří Petákovu sálu

tři čtvrtiny města. Šlo tehdy o 130 domů v samém městě a 70 na předměstích. Obnova si vyžádala nemalé prostředky. K používání byly upraveny i méně zasažené prostory radnice, zejména její pozdně gotické dvorní křídlo. (Zde se dnes nalézá k roku 2015 zřízený Petákův sál, pojmenovaný po jednom

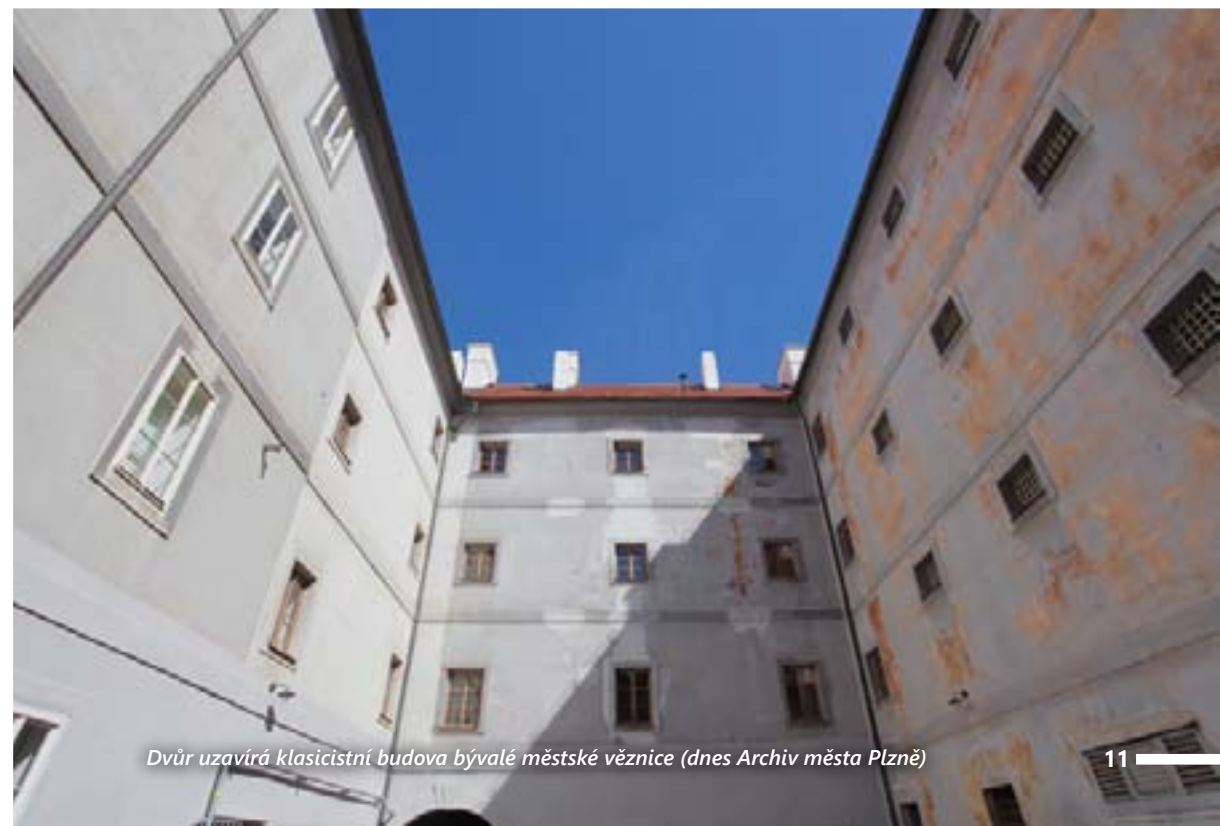

Portál vstupu ke schodišti a do mázhauzu

z nejdéle sloužících primátorů města Plzně Václavu Petákovu, a Wankův salonek, který nese jméno po prvním voleném plzeňském purkmistrovi Františku Wankovi.) Současně se také začalo uvažovat o výstavbě zcela nového objektu.

Do Čech se tehdy dostal značný počet vlášských stavitelů, architektů a kameníků, kteří s sebou přinášeli nový stavební sloh – renesanci. Na Plzeňsko je přivedl pan Florián Gryspek z Grysparu, který získal zpustlou tvrz v Kaceřově a rozhodl se vybudovat zámek nový. S umělci se znal z dob, kdy byl inspektorem stavby letohrádku královny Anny na Hradčanech. Stavba kaceřovského zámku započala kolem roku 1540 a trvala téměř dvě desetiletí. Zámek byl sice částečně dokončen v roce 1548, ale jeho výstavba pokračovala podle letopočtů na krbech (1542, 1552) i v dalších letech.

Do Plzně přicházeli Vlachové postupně již v době stavby v Kaceřově. Mnozí v zemi zůstali, získali

Dvůr uzavírá klasicistní budova bývalé městské věznice (dnes Archiv města Plzně)

4/ Náměstí Republiky 13 Chotěšovský dům Národopisné muzeum

Archivolta vstupního portálu

Štíhlý dvoupatrový dům s iluzivním třetím patrem pod ušlechtilým renesančním štítem si do dnešních dnů podržel – s malými výjimkami – podobu, kterou mu vtiskl přelom 16. a 17. století. Skutečnou ozdobou je renesanční portál domovního vstupu v levé části průčelí. Patří mezi stylově nejčistší portály s půlkruhovou archivoltou na pilířích shora krytých plným korintským kladím v Plzni. Archivolta, pilířky

Nádvoří s renesanční loggií

Panoramatický pohled na dvůr

17/ Bezručova 9

Dům s bohatě členěnou novorenesanční fasádou nemá sám příliš bohatou historii. Byl postaven v roce 1888 na zboření dvou barokních domů vyhořelých v roce 1820. O jeho předchůdcích jsou informace kusé a mnoho se jich nedochovalo. Více se mluví pouze o jedné rodině, která dům zakoupila na počátku 17. století, opravila, aby zakrátko její synové byli donuceni po bitvě na Bílé hoře Plzeň opustit. Poté byl dům ještě znovu upravován, o čemž svědčí jako památka druhotně použitý jednoduchý barokní portál se segmentovým záklenkem, v jehož vrcholu je zlatené znamení Božího oka s vročením 1747. Slouží jako vstup do budovy ze dvora i jako přístup do dvorního křídla.

Rozlehlá, šířkově uspořádaná třípodlažní budova byla postavena podle plánů plzeňského stavitele Eduarda Kroha. Patří k nejrozsáhlejším objektům v celé Bezručově ulici, nebudeme-li je srovnávat s bývalým dominikánským klášteřem. Sedmiosé průčelí je symetrické a nese řadu

Renesanční portál na bývalé městské hradbě

výrazných architektonických článků v hutném štukatérském provedení. Od paty domu po střešní římsu je mírně zalomené třemi rizality ve středním a v obou krajních polích. V parteru krajních rizalit leží vstupy do komerčních prostorů, restauračních zařízení kypících životem. Nejinak tomu bývalo i v minulosti... Jistě ne jeden Plzeňan chová v duši milou vzpomínku na dlouhé večery ve Velkém Jadrane.

Do střední osy je umístěn domovní vstup. Nad ním se vypíná mohutný balkon nesený dvěma sdruženými krakorci, které spočívají na vytažených volutách kanelových pilastrů. Kuželky zdobí nejen balkon, ale i parapetní plochy všech oken prvního patra. Nadpraží oken je zdobené

Studna

27/ Veleslavínova 42 Pedagogická fakulta

Dnešní budova Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni ve Veleslavínově ulici byla původně budovou české reálky, na kterou město dlouho čekalo. Již v roce 1848 usilovali zdejší čeští podnikatelé, aby plzeňské gymnázium bylo prohlášeno za české a aby vláda ve Vídni povolila

založení reálky. Zpočátku se podařilo vymoci alespoň souhlas s ustavením dvouleté reálné školy, která navazovala na školu hlavní, s tím, že následně bude rozšířena na čtyřtřídní vyšší reálku. Po porážce revoluce a nástupu konzervativního Bachova režimu však bylo vše jinak. Plány na stavbu reálky na místě dnešní spořitelny na rohu Františkánské ulice a Kopeckého sadů vzaly za své. Nová naděje svitla až počátkem šedesátých let 19. století. Roku 1863 na žádost městského zastupitelstva povolil zemský sněm povýšení dvouleté reálné školy na školu čtyřletou se dvěma vyučovacími jazyky – českým a německým. Obec se rozhodla vyřešit provizorní umístění reálky v budově hlavní školy v Kopeckého sadech stavbou nového školního paláce. Prostředky byly částečně získány pomocí tzv. pivního krejcaru, tedy odvodem jednoho krejcaru z každého vytočeného mázu piva v Plzni a na

Skleněné zastřešení atria

30/ Pražská 43

Snad v každé době lemovaly přístupovou cestu od Prahy do Plzně různé stavby. Stály mimo městské hradby a byly první na ráně nejen v případech nepřátelských útoků, ale především při povodních. Mže i Radbuza se často vylévaly z břehů a zanechávaly velké škody na předměstích. Město samo bylo obklopeno hradbami a mělo tak jistotu ochrany a škody na předměstích byly brány jako nutné zlo. Pravděpodobně i proto nevznikaly v těchto místech žádné výstavné domy.

Velká voda zasáhla Plzeň v letech 1860 a 1862, ale opravdu ničivá povodeň přišla v září 1890, kdy se voda v Radbuze zvedla o téměř pět metrů a tehdejší Poděbradovu (dnešní Pražskou) zaplavila do výše jednoho metru. Byla proto hledána technická řešení, která by podobné pohromě do budoucna zabránila. Návrh regulace byl schválen městskou radou 3. května 1897 a jeho součástí se staly kamenné zdi koryta a zvýšení úrovně terénu na březích.

A tak se mohl právozářnický měšťan Norbert Lang stát v témže roce stavebníkem domu v proluce domovní fronty dnešní Pražské ulice. Na západní straně měl za souseda železářský obchod U Hoffmannů s dílnami a sklady. Za jeho rozsáhlým pozemkem již v té době stála továrna na výrobu kamen, kachlů a dalších kameninových výrobků, založená Tomášem Khürým. Plocha mezi těmito stavbami si ještě dlouho zachovávala svoji původní výškovou úroveň. Dnes o ní svědčí už jen právě zahrada „Langova domu“, tedy sotva její polovina, která zbyla po vystavění nových obytných domů na konci Pallovy ulice. Ovšem stále platí, že od domovního vstupu chodbou a přes dvůr do zahrady je to hezky z kopce. Podle zachovaných zlomků některých konstrukcí musela být zahrada kdysi velmi malebná, měla altán i kuželník, nechyběla ani studna, o stromech a květinách nemluvě. Podle vzpomínek potomků rodiny Langovy se tu žilo velmi rušným společenským životem, dokonce zde hostili i slavnou norskou krasobruslařku a posléze herečku Sonju Henie.

Pohled ze zahrady na dvůr

Na konci dvora stojí přes zchátralý stav stále malebný domek, prý sloužil nějakou dobu jako ateliér. Ostatně veliké okno se severní orientací by tomu napovídalo. Dvorní křídlo mělo v patře byty a v přízemí byly stáje, hospodářské zázemí domu a před válkou tu sídlila opravna pneumatik firmy Baťa (vnější omítka dosud nese stopy jejího firemního označení).

Celý objekt prochází v současné době podstatnou obnovou a ta čeká nejen zmíněné stavby, ale i dvůr a zahradu. Zatím do ulice září nová fasáda, která se zbavila letitých nánosů a znovu dává na odiv jednoduše své výtvarné výzdoby, zejména krásné prvky očistěného kamenného parteru. Průčelní dům je třípodlažní, v krajních polích prvního patra se do uličního prostoru vysouvají hranaté arkýře s postranními okny, uložené na mohutných konzolách esovitě prohnutých a ukončené ve druhém patře balkony, jejichž zábradlí má krásně baculaté kuželky. Pražské ulici se snad i tímto domem pomalu, ale jistě vrací důstojný vzhled ztracený v nedávné minulosti.

Litínové zábradlí průčelního domu

37/ Plachého 10

Dne 8. června roku 1892 požádala paní Agrippine Komareck o změnu užívání zahrady na rohu ulic Plachého a tehdejší Škodovy (dnes Kardinála Berana) na stavební parcelu. V prvním zářijovém týdnu jí bylo vyhověno, „když pozemek na ulici připadající obci zdarma k veřejnému užívání odstoupen bude ihned“.

V únoru následujícího roku pak požádala spolu s Rudolfem Komareckem o povolení stavby tří nových dvoupatrových „domů obytných“ a předložila návrh vypracovaný známým plzeňským architektem

Branka do zahrady

Dívčí maskaron

a stavitelem Eduardem Krohem. Jistou zajímavostí může být fakt, že mezi podmínkami stavebního povolení se nařizovaly splachovací záchody a také poplatek za výstupky z vyměřené uliční čáry ve výši 18 zlatých za metr čtverečný, tedy dvě třetiny skutečné ceny pozemku. Co naplat, pozemek pro chodník byl jednou darován a poplatek byl dávno pro každého úředně stanoven. Vzhledem k tomu, že rizality obou průčelí nejsou nijak hluboké, nešlo o tak závratnou sumu.

Zástavba širšího území se v této lokalitě řídila územním plánem z roku 1885, kterým byly

Slovníček pojmů

AKANT

Dekoratívni list na architektonických člancích, zejména na hlavicích sloupů, či na konzolách. Jde o stylizovaný list bodlákovité rostliny rostoucí ve Středomoří.

Plachého 10

AKANT

Je také součástí korintských hlavic.

Bezručova 11

AKROTERIE

Dekoratívni prvek ukončující nároží či vrcholy štítů v podobě listů, šišek, pyramidek, někdy zvířecích, případně lidských postav.

Františkánská 9–11

(náměstí Republiky 23, náměstí Republiky 35)

ARCHITRÁV

Vodorovný pravoúhlý překlad – břevno –, nesený podporami – sloupy nebo pilíři.

Dřevěná 4 (Americká 34)

ARCHIVOLTA

Plasticky ztvárněné čelo oblouku.

náměstí Republiky 13

ARMOVÁNÍ

Architektonicky vyjádřené zpevnění – původně z kamenných kvádrů, později prvek i v omítaných fasádách.

Sedláčkova 38

BOSOVANÝ PORTÁL

Portál vytvořený opracovanými kamennými bloky se zdůrazněnými čely.

náměstí Republiky 9 (náměstí Republiky 10, 23, 41)

CVIKL

Výplňová trojúhelná plocha na portálu mezi archivoltou a pravoúhlými prvky portálu.

náměstí Republiky 13

ČUČKY

Dekoratívni prvek v české renesanční architektuře ve formě koulí, váz, šišek apod. na okrajích a vrcholech štítů.

náměstí Republiky 12 (náměstí Republiky 1)

EDIKULOVÉ RÁMOVÁNÍ

Edikula – v antické architektuře orámovaný výklenek ve formě malého chrámu pro drobnou sochu; později přeneseno na obecné rámování se sloupy a tympanonem.

Americká 34